

Česko-lužický věstník

číslo 11-12 /
listopad-prosinec 2018

ročník XXVIII

Marja Krawcec Země před zrcadlem

hody tam steji
pokradnjeny štomik
a jutry wóskuja jejka
tam
mějachu
kuboćiki a šerjenja
swój dom
tam
chcu so zaso jónu
wo sebj
starosćíc móc

nichtó sej nježada
zo hódnočamy léto
wšako zwěsćimy
zo móhlo hórje přińć
skerje škričkujemy
do přichodneho
a znowa so lepimy
při nadźiji
zo naše škrički
so zjednoća k płomješku
kotrež bychmy wězo
potom
překwapjenja dla hašeli

na wánoce
stojí tam
ukradený stromek
na velikonoce
malují kraslice
tam
měli
skřítci a strašidla
domov
tam
chci se zas
o sebe bát

nikdo po nás nechce
abychom hodnotili
tento rok
vždyť bychom zjistili
že mohlo být hůř
zkoušíme spíš křesat
jiskry do budoucna
a znovu se nachytáme
při naději
že naše jiskry
se spojí v plamen
který bychom ovšem
potom
překvapeně hasili

*Klášteří kostel Nanebevzetí P. Marie v Mariině Hvězdě,
foto Edvard Papcun*

*K nedožitým sedmdesátinám básnířky Marje Krawcec
(1948–2014) přinášíme výbor z její sbírky Země před zrcadlem
v překladu Radka Čermáka (více na str. 87)*

Z DOMOVA

► Kolokvium *Česká a lužická státnost* se konalo 10. listopadu 2018 v Lužickém semináři – záměrně jako určité doznění velkolepého připomínání konce první světové války a vzniku Československa, trochu náhodně dva dny po výročí bitvy na Bílé hoře (8. listopadu 1620), jež zahájila proces směřující k odtržení Horní a Dolní Lužice od České koruny ve prospěch Saska. Setkání uspořádala SPL ve spolupráci s Asociací učitelů dějepisu, což mimo jiné akci zajistilo až překvapivě vysokou návštěvnost – v některých momentech nám refektář Lužického semináře začínal být příliš malý, nopočetili jsme až osmdesát posluchačů!

Cílem setkání bylo podívat se na českou a československou státnost v kontextu vztahů k Lužicím, rozšířit trochu náš snad až příliš nacionální pohled (koneckonců připomínáme vznik státu, který už neexistuje) – a zároveň ukázat, že vzájemné vztahy po většinu dějin fungovaly spíše v rovině zemské, politické či státní (o *státu* v moderním slova smyslu hovoří někteří historikové až do počátku raného novověku spíše opatrně) než nacionální či etnické. Dále jsme chtěli ukázat, že vzájemné vztahy se nemusejí vždy odehrávat pouze na základech národních či státotvorných, ale mohou se rozvíjet i jaksi odspodu, v každodennosti, kultuře, duchovním životě – někdy i navzdory vytyčeným státním hranicím.

Lenka Bobková (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy) předložila přehledový výklad o České koruně a jejím významu pro jednotlivá etnika, jež v ní našla svůj domov. Zdůraznila roli českých králů jako svorníku tohoto složitého konglomerátu zemí. Magdalena Pokorná (FF UK) představila (vše) slovanské myšlenky v díle Karla Havlíčka Borovského. Určitou odbočku k málo známé válečné každodennosti nabídla Karolína Stegurová (doktorandka FF UK), která se věnovala československým ženám v zahraničních armádních sborech. K samotným počátkům Československa směřovaly chronologicky hned tři příspěvky – Michal Stehlík (FF UK) načrtl etnické souvislosti utváření Československa, „potíž“ s českými Němci a poněkud umělé utváření československého národa. Pohled na Slováky v té době představuje zajímavou paralelu k osudům Lužických Srbů a naznačuje, jak je v moderní době pro formování národa důležitý samostatný stát. Jan Chodějovský (Masarykův ústav – Archiv Akademie věd ČR) se zaměřil na cíle, působení a každodennost československé delegace na pařížských jednáních roku 1919, Hynek Oberhel (SOKA Litoměřice, archivář SPL) detailně analyzoval převzetí moci v Terezíně po vyhlášení československé samostatnosti českými příslušníky místní posádky. Zatímco Lukáš Kopecký (Masarykova ZŠ Klatovy) pojal svůj příspěvek jako úvod do regionálních

dějin Klatovska na přehledu tamních významných rodáků a činitelů, Liza Waltherová (Universität Leipzig) poskytla jednak stručný přehled složitých a mnoha zátěžemi ovlivněných ukrajinských dějin, jednak načrtla literární obrazy východoukrajinských horníků. Ladislav Futtera (MÚ AV ČR) hovořil o potížích provázejících pokusy rozšířit působení Společnosti přátel Lužice do regionů. Jan Zdichynec (FF UK) nastínil vztahy mezi Lužicemi a Českým královstvím, které rozhodně nepotřebovaly ke svému rozvoji společný stát a udržovaly se i navzdory hranici; a Lukáš Novosad (Národní divadlo, předseda SPL) podal rozbor vnímání událostí pražského jara a jeho potlačení v tehdejší Lužici. Snad až přeplněný program uzavřelo promítání filmu někdejšího předsedy SPL Petra Kadlece *Den zrození*, věnovaného 28. říjnu 1918. Film byl natočen k padesátému výročí vzniku Československa, tedy v roce 1968, kdy společností rezonovala další zlomová událost, k níž se vázal poslední příspěvek.

Jednání shrnulo dosavadní stav bádání, ale otevřelo i řadu otázek dosud nezodpovězených, jež zaznívaly i v živých diskusích po každém referátu.

Jan Zdichynec

Z HORNÍ LUŽICE

► (NC 18. 10.) **Kjarmuša (posvícení) studentů hornolužickosrbského gymnázia skončila rvačkou.** Na diskotéku, která se konala po skončení slavnosti, přišlo také několik mužů s nacistickými symbolickými nápisy 88 a HH. Mluvili rusky a jednoho z lužickosrbských studentů zbili. Podle Lužických Srbů šlo o pravicové extremisty, kteří mluvili rusky záměrně, aby vyprovokovali konflikt. Podle policie neútočili pravicoví extrémisté, ale Rusové. Lužičtí Srbové podezírají policii z toho, že chce celou záležitost zamést pod koberec.

► (PB 2018/10) **Úvodní kázání Jana Malinka si bere na mušku totální kontrolu v Číně,** kde připravovaná tzv. sociální konta mají zajistit sledování každého člověka a jeho loajality ke státu; psalo se o tom už i v našich médiích – kdo nebude mít dost „bodů“, neprodají mu např. lístek do rychlíku. Na biblické „znamení šelmy“ (Zj 13,16–17) se ostatně vzpomíná už nyní častěji i u nás, když přijde na různé informační systémy, všemocné elektronické karty, bez nichž jsme bezmocní, anebo třeba EET. Jan Malink připomíná nacistický režim a označování Židů. Naděje pro každého křesťana spočívá ovšem v Bohu, který všechno řídí.

► (PB 2018/10) **Ve Wukrancích na faře byla 31. srpna 2018 slavnostně otevřena pamětní síň Jana Kiliana,** který zde působil jako farář staroluterské farnosti před

odchodem za moře. Tato instituce, vybudovaná s podstatnou pomocí texaských Lužických Srbů, představuje zároveň muzeum a archiv, trvale zde bude přístupná výstava o Kilianovi.

► (PB 2018/10) **V neděli 9. září se na židovském hřbitově v Budyšině konala již po osmadvacáté modlitba kadiš.** Sešlo se na 30 německých a lužickosrbských účastníků. Kantor (chazan) Michal Foršt z Prahy se připomínky vyvražděných spoluobčanů, udržované místními katolíky i evangelíky a schválené drážďanským rabínem, účastní pravidelně a před několika lety napsal o ní působivou reflexi na internet dostupnou zde <<https://www.maskil.cz/15/12.htm>>.

Z DOLNÍ LUŽICE

► (NC 10. 10.) **Muslimové v Chotěbuzi požadují místo k setkávání.** Zastupitelé Chotěbuzi obdrželi žádost, v níž zástupci muslimů požadují místo, na kterém by se mohli setkávat muslimové, kteří ve městě dlouhodobě či krátkodobě pobývají. Město tento požadavek finančně nepodpoří.

► (Rz říjen 2018) **Dolnolužickosrbská místní jména už jsou na mapách.** Od 1. srpna je na berlínsko-braniborském mapovém serveru <<https://bbviewer.geobasis-bb.de/>> vrstva lužickosrbských místních jmen. Naše mapy.cz je sice měly dřív, ale určitě je to úspěch, i když se to zatím týká jen jmen vesnic a uživatel si nejdřív musí zapnout příslušnou vrstvu (vpravo rozkliknout složku „Grenzen“ a zaškrtnout „Sorbisch/Wendisches Siedlungsgebiet“). Zato se mu zobrazí také rozsah a hranice lužickosrbského sídelního (tj. dvojjazyčného) území. Milovník Lužice tu navíc najde celou řadu zeměpisných i dějepisných zajímavostí – historické mapy, mapu katastrální, ortofotomapu, a skvělý je digitální model reliéfu (LIDARová a upravená data). Například bórkovské hradiště vypadá takhle:

<<https://bb-viewer.geobasis-bb.de?projection=EPSG:25833&center=441919,5744228&zoom=8&bglayer=1&layers=16,29>>

zbs

► (PB 2018/10) **Ochranovská hesla na příští rok vycházejí poprvé také dolnolužickosrbsky.** Pod názvem *Bóže słowo na kuždy zeń 2019* je sestavil Hartmut S. Leipner. Hornolužickosrbská verze uspořádaná Hincem Šoltou nese tradiční krátký název *Hesla 2019*.

► (PB 2018/10) **Dne 6. října 2018 oslavil šedesátiny dr. habil. Hartmut S. Leipner,** významný představitel dolnolužickosrbské evangelické inteligence. Pochází z Chotěbuzi z rodiny s lužickosrbskými kořeny; v letech 1977–1982 studoval fyziku na Univerzitě Karlově v Praze, pracuje v Interdisciplinárním centru materiálových věd při Univerzitě Martina Luthera Halle-Wittenberg a zabývá

se vztahy mezi strukturou a vlastnostmi materiálů (nanometrické struktury, polovodiče, fotovoltaika apod.). Dolnoloužickosrbsky se začal učit roku 2012 a o tři roky později se stal předsedou Podpůrného spolku pro lužickosrbský jazyk v církvi.

Z NĚMECKA

► (NC 3. 10.) **Daniel Křetínský kupuje další německou firmu.** Tentokrát jde o akciovou společnost Metro AG. Ta vlastní mj. síť prodejen Makro v České republice. Plánovaná záměr musí schválit antimonopolní úřad,

neboť Křetínský by získal více než 30% podíl. Daniel Křetínský v minulosti zakoupil hned několik doly a elektrárny v Dolní Lužici.

Z Nowého Casniku podává Josef Blažek a z Pomhaj Boh Zuzana Bláhová-Sklenářová.

TÉMA

Saské a přece české Lužice, aneb Potřebujeme ke kulturním vztahům společný stát?

Jan Zdichynec

Dne 11. října loňského roku 2018 zemřela v Sankt Marienthalu neboli český Máří Dolu sestra-cisterciáčka Ancilla Buchta. Už její jméno prozrazuje její vazby na Čechy – narodila se skutečně roku 1929 ve Vrutici u Litoměřic, v tehdy německé vsi na jazykové hranici (sousední Svaňovice byly české). O den později se v témže klášteře slavilo rekviem za zakladatele – českého krále Václava I. († 1253) a jeho manželku Kunhutu Štaufskou († 1248). Při slavnostní bohoslužbě 14. října, tj. o pouhé dva dny později, jež se konala u příležitosti 784. výročí první zmínky o klášteře, byli opět zmíněni Kunhuta a Václav a též tzv. „malí zakladatelé“ kláštera, šlechtická rodina purkrabí z Donína, jež sice původně pocházela z Míšně, ale od 13. do 16. století byly různé její větve velmi důležitými aktéry v severních Čechách (patřil jim hrad Grabštejn) a jižní Horní Lužice, dnes rozdělené státní hranicí.

Podobné příklady stále trvajících kulturních vazeb Čech a Lužic bychom ovšem našli i v jiných souvislostech. Jejich viditelným výrazem může být obraz pravděpodobně znázorňující Jakuba Xavera Ticina, jezuitu české provincie pocházejícího z lužického Kulowa; portrét našel své místo v bývalém refektáři Lužického semináře, využívaném dnes opět Společností přátel Lužice. Seminář ostatně dodnes střeží na nároží budovy stojící socha svatého Petra, patrona kolegiátní kapituly v Budyšině: právě její kanovníci měli lví podíl na zřízení tohoto konviktu pro lužické studenty v Praze. Sochu vytvořil Lužický Srb, kulovský rodák Matěj Václav Jäckel-Jakula († 1738), autor několika soch na nedalekém Karlově mostě i v některých pražských kostelích.

Těžko bychom hledali vhodnější dobu pro připomenutí kulturních a církevních vazeb mezi Horní a Dolní Lužicí na straně jedné a na druhé straně Českým královstvím, jež byly sice často podporovány vazbami politickými, ale často se ubíraly i samostatnými cestami a očividně přetrvávaly státoprávní spojení těchto tří historických zemí. Vždyť v podzimních dnech, slovy Josefa Pekaře, se setkává temné výročí bitvy na Bílé hoře, která proběhla před 398 lety a zahájila cestu k oddělení Lužic od České koruny, a – většinou světle vnímané – výročí vzniku samostatného Československa.

Chtěl bych tedy nejdříve stručně připomenout události spjaté s předáním Lužic Sasku, jak jsem o nich psal v ČLV 10/2015, a potom popsat, jak se navzdory této státoprávní změně kontakty mezi Lužicemi a Českým královstvím, zejména v rovině kulturní, církevní a hospodářské, odvíjely dál.

Politika

Jak známo, po jistém váhání se i markrabství Horní a Dolní Lužice připojila k českému stavovskému povstání. Za příslib *Majestátu* k ochraně evangelického náboženství a přijetí do unie českých a slezských stavů podpořili zástupci lužických stavů na generálním sněmu v srpnu 1619 v Praze sesazení Ferdinanda II. z trůnu a volbu Fridricha Falckého novým českým králem. Jednali pak stále odvázněji. Pod tlakem událostí rezignoval na svůj úřad hornoloužický zemský vojt Karel Hannibal z Donína, který byl katolického vyznání a stál na straně Ferdinanda II. V květnu 1620 jmenoval Fridrich Falcký jeho nástupcem luteránského hraběte Jáchyma Ondřeje Šlika, který bude o rok později popraven na Staroměstském náměstí.

V tu chvíli dění v Lužicích začal přímo ovlivňovat saský kurfiřt Jan Jiří I. (vládl 1611–1656), přičemž nelze zapomínat, že zejména horno- a dolnoloužičtí luteráni měli četné vazby na saské prostředí již v předchozích staletích. Některé hornoloužické městské kroniky např. evidují narození a úmrtí ve wettinské kurfiřtské rodině (nikoli ale podobné události u vládnoucích, avšak katolických Habsburků). Přirozené byly kontakty hospodářské, ovšem i kulturní a náboženské, především na saská univerzitní centra Wittenberk a Lipsko. Jan Jiří odmítl pomoci vzbouřeným českým stavům, snad z loajality k římskému císaři, snad veden pragmatickou opatrností, snad z roztrpčení nad tím, že se nekatolickým českým králem nestal on sám. Na začátku roku 1620, kdy začalo vojenské soupeření o Čechy, se na něj s prosbou o vojenskou pomoc obrátil také Ferdinand II., v tu

Socha sv. Jana Nepomuckého na nádvoří kláštera v Mariině Hvězdě, foto Jan Zdichynec

chvíli příliš slabý, než aby mohl vlastními silami zpátky získat odpadlé země České koruny. Hned Janu Jiřímu nabídl odškodnění za výdaje s jeho zásahem spojené. K uhrazení vynaložených válečných škod měl český král saskému kurfiřtovi zastavit Horní i Dolní Lužici.

Habsburkové tedy získali Jana Jiřího I. do svého tábora. Saský kurfiřt postupně od konce léta do října ovládl valnou část lužických markrabství včetně Budyšina a úspěšně bojoval s Hohenzollernem Janem Jiřím Krnovským, jenž vystupoval jako zmocněnec zimního krále. Pod dojmem porážky stavovského vojska na Bílé hoře se v Lužicích odpor proti saskému kurfiřtovi rychle hroutil. Lužické stavy – stejně jako slezská knížectví – přijaly za přispění Jana Jiřího I. dne 3. března 1621 v Drážďanech tzv. *Akkord*, v němž uznaly českého krále za svého pána a zároveň dostaly ujištění svobodného vykonávání luteránského náboženství. Lužice tak unikly osudu Čech a Moravy: někteří šlechtici byli potrestáni, spíše ale pokutami či konfiskacemi, a rozhodně tu nedošlo k tak exemplárnímu potrestání, jako byla proslulá staroměstská exekuce. V Lužicích byla navíc i nadále povolena možnost vyznávat luteránské či katolické náboženství – nebyl tu tedy uplatněn princip *cuius regio, eius religio*, typický zase pro Svatou říši římskou včetně Saska. Roku 1623 došlo k zástavnímu předání Lužic Sasku, kdy byla stanovena výše kurfiřtových pohledávek a sledována úroveň solventnosti lužického markrabství. Pozoruhodné je, že v té době již často lužičtí zemští úředníci museli přísahat věrnost oběma pánům – českému králi i zástavnímu pánovi, saskému kurfiřtovi, a měli působit v jejich intencích, což ovšem bylo zejména v náboženských otázkách takřka nemožné. Nicméně takovému aristoviti, jako byl budyšínský zemský hejtman Adolf z Gersdorfu, se to očividně dařilo, navzdory tomu, že i on se zapletl do stavovského povstání. Dvacátá léta 17. století za popsanych složitých politických podmínek se promítla i do života některých lužických farností – krutě se tehdy svářili luteráni a katolíci v Kulowě pod vládou kláštera Mariiny Hvězdy i v Ostritz na panství Máří Dolu o svá práva na vykonávání bohoslužby. Z kapituly byli za stavovského povstání vyhnáni i budyšínská kanovníci; saský kurfiřt samozřejmě podporoval spíše luterány.

Je otázka, zda Ferdinand II. chápal zástavu jako dočasnou či trvalou. Z pramenů vyplývá, že na vyplacení Lužic myslil ještě na přelomu let 1629 a 1630. Peněz se ale nedostávalo, navíc kurfiřt roku 1631 přešel na stranu švédského krále – Lužice však zůstaly v jeho moci i v době, kdy bojoval proti Habsburkům, což v zemi způsobilo naprostý chaos. Později ale Jan Jiří znovu změnil barvy, rozhodl se vyjednávat s Ferdinandem II. a dohody vyvrcholily separátním pražským mírem, který byl podepsán 30. května 1635. V jeho rámci byl uzavřen tzv. *Traditionsrezess*, dohoda o předání, jež ovšem nebyla ve všech bodech jednoznačný a dotčené strany později často zájemně vykládaly jeho ustanovení rozdílně. Horní a Dolní Lužice byly Sasku předány dědičně a neodvolatelně, ale výhradně jako řádné léno České koruny v mužské linii: nemohly tedy být kurfiřtskému území inkorporovány a nejvyšším lenním pánem území zůstával i nadále český král. Saští kurfiřtové však nebyli vázáni konkrétními lenními povinnostmi, nemuseli navštěvovat české zemské sněmy ani odvádět České koruně daně. Pouze v případě všeobecného ohrožení ze strany Turků měli poslat vojenskou pomoc. Podle *Rezessu* měly k předání dát svůj souhlas stavy České koruny jako ručitelé státoprávní celistvosti České koruny. Stalo se tak na sněmu v březnu roku 1636. Zajímavá je klauzule, že k předání je třeba získat rovněž svolení krále španělského, dalších španělských Habsburků a všech arcivévodů rakouského domu. Navzdory výminkám lenního práva a tomu, že císař jako český král měl nadále právo nosit titul i znak markrabství, saský kurfiřt získal Lužice jako suverénní pán včetně všech práv v daňových a soudních záležitostech, včetně titulu (od této chvíle tedy existovala dvě markrabata horno- a dolnolužická), znaku a dalších panovnických regálů. Kurfiřt měl právo sám jmenovat nejvyšší úředníky a měl být osvobozen od každé vnější jurisdikce. Z recesu plynuly Sasku i určité závazky. Jan Jiří slíbil do roka požádat císaře o udělení Lužic v léno a stejně tak měli činit i jeho nástupci – dělo se tak až do zániku Svaté říše římské národa německého roku 1806. Jan Jiří se musel také zaručit, že on i jeho nástupci budou ochraňovat katolické duchovenstvo a instituce v obou Lužicích, jmenovitě budyšínskou kapitulou a ženské kláštery Mariinu Hvězdu, Máří Dol a Lu-

baň a mužský klášter v Nové Cele. Při svých právech a zvyklostech měla být chráněna též luteránská konfese. Ani jedna ze stran ovšem tyto požadavky později nerespektovala úplně.

Dohoda o „tradicí“, tedy předání, v sobě skrývala řadu rozporných bodů, které pak byly různě instrumentalizovány oběma stranami. Např. pražský arcibiskup či cisterciáci opati se pravidelně snažili zasahovat do poměrů na hornolužických klášterních panstvích víc, než se líbilo saskému kurfiřtovi, naopak ten zase omezoval katolíky, kde to bylo jen možné, např. při jejich působení na zemském sněmu. Zajímavé je, že při pohledu zvnějšku byly Lužice stále považovány za součást českého státu a jeho inkorporovaných území: roku 1654 i později se objevují stále na mapách země České koruny. Změnu v respektovaných lenních vztazích mezi Lužicemi a Českou korunou přinesl až vídeňský kongres. 18. května 1815 bylo Sasko nuceno postoupit Prusku celou Dolní Lužici a východní část Lužice Horní. Český král se tehdy vzdal lenní svrchovanosti nad pruskou Lužicí. Nad saskou částí zůstala dosavadní práva českého léna zachována, ačkoli jejich další zpochybnění přinesl vstup Saska do sjednoceného Německa.

Historická paměť

Jen těžko lze vysledovat, jak změnu státní příslušnosti Lužic vnímali obyvatelé země: jistě bylo její přijetí ovlivněno společenským postavením, ale i konkrétní konfesní orientací. Saské absolutistické snahy, které se už v 17. století projevovaly zejména v daňových požadavcích, narážely na trvalý odpor lužických stavů bez rozdílu konfese, i když zejména šlechta, která nacházela slušné uplatnění v saské státní správě a u dáždanského dvora, se zdála být se saskou vládou víceméně spokojená. Zejména města a kláštery byly hospodářsky využívány a omezovány ve svých právech. Markrabství se mohla odvolávat proti saskému tlaku na privilegia získaná za doby českých králů právě na základě tradičního recesu. Většinou v tom byla úspěšná.

Pozoruhodná je v této souvislosti např. sbírka saského práva *Codex Augusteus* vydaná tiskem roku 1724. Horní a Dolní Lužice zde mají vyhrazeny zvláštní svazek, který odráží sebevědomí i specifika obou markrabství. Příznačné je, že začíná listinami českých králů počínaje Václavem IV. a uvádí i Rudolfov Majestát, který přitom v Lužicích platil jen krátce, za stavovského povstání. V 18. století vznikla z podnětu lužických stavů řada dalších právních a historických sbírek, např. *Collectio derer den statum [...] Concessionen, Privilegien* (Budyšín 1770), které se rovněž pyšně odvolávají na ustanovení z doby české vlády, na to, že každý výnos vydaný v Drážďanech musel být zvlášť schválen i úřady budyšínskými, a zdůrazňují zvláštní pozici Lužic na pomezí saského a českého práva. Tato specifika byla vždy silnější v celistvější Horní Lužici. Dolní Lužice byla po roce 1635 několikrát rozdělena mezi vedlejší větve saského vládnoucího rodu a navíc zčásti patřila i Hohenzollernům. Za své vzala svébytnost Lužic až během státních reforem Saska a Pruska v 19. století.

Při popisu událostí v městských kronikách jasně dominuje nebezpečí války nad obavou ze změny pána. Povědomí o někdejší příslušnosti k Českému království se však v zemi rozhodně nevytratilo, jakkoli nevyjadřovalo touhu po zvratu poměrů, ale spíše historické reminiscence a tvořilo jeden ze základů pro udržení svébytnosti markrabství uvnitř saského soustátí. Dokládají to i podrobné rozklady o české minulosti ve vydaných historických dílech i rukopisném městském kronikářství. V případě měst šlo v prvé řadě o to, oslavit konkrétní město a zdůraznit jeho starobylost, často připomenutím údajně českých kořenů jeho vzniku. Počátky měst tak byly spojovány s českými pověstmi a čerpaly např. z Hájka nebo Kosmy. Žitava se pyšnila jako svou zakladatelkou údajnou kněžnou Žitavou a až do 20. století připomínala jako historického zakladatele Přemysla Otakara II. Ve Zhořelci nezapomínali na knížete Soběslava a jeho *Yzgorelik* jako první zmínku o městu Zhořelci z pokračovatelů Kosmových z roku 1131. V Budyšíně kolovala zase pověst o ženě českého knížete, jež měla dát městu jméno, když prohlásila v době vojenského ohrožení, že „bude-li město, bude i syn“. Některé tyto pověsti se staly i námětem divadelních představení pořádaných na tamních gymnáziích.

Proti nostalgii po české minulosti ale vždy hovořila konfesní orientace převážně luteránských autorů: luteránům se nepochybně

Biblická zahrada v Máří Dolu, foto Jan Zdichynec

vedlo lépe za Sasů než Habsburků. Tak např. z Lubáně známe dva konkurenční výklady městských počátků – luteránští autoři, jako Kryštof Wiesner či Martin Zeidler, zdůrazňovali sepětí města s německým prostorem, s Braniborskem (nikoli náhodou řada lubáňských intelektuálů studovala ve Frankfurtu nad Odrou). Křesťanství podle nich přišlo do Lužic jednoznačně ze Svaté říše římské (a vzdvihuje se, že dříve než do Polska nebo Slezska, s nímž Lubáň sousedila). Důležité pro ně bylo taktéž brzké přijetí luterské reformace. Naopak katolický farář Filip Jakub Tirse připomínal, že křesťanství do Lužic a Lubáně přišlo z Čech díky kněžně Doubravce a jejímu snátku s knížetem Měškem.

Regionální historiografie 18. století potom zdůrazňovala pradávou přináležitost Lužic k říšskému prostoru; podle ní jejich předání Sasku znamenalo jejich navrácení tam, kam odedávna patřily, jak se snažil zdůraznit i při výzdobě raně barokního štukového stropu na budyšínském hradě Ortenburku Benjamin Leubner, saský komorní prokurátor. Přetrvávající církevní svazky mezi Čechami a katolickou lužickou minoritou v 17. a 18. století naopak dokládají, že mezi lužickými katolíky celkem pochopitelně nebyla změna státoprávní příslušnosti vnímána pozitivně a nebyla ani hned následována přetržením vztahů na dalších rovinách (náboženské, kulturní, společenské), ačkoli tyto vazby často odporovaly právě příslušnosti teritoriální. Jako otevřenou provokaci vyjadřující tento vztah můžeme vnímat např. sochy Jana Nepomuckého na nádvořích v Mariině Hvězdě i Máří Dolu či napodobeninu Trojičního sloupu z vídeňských Příkopů tamtéž.

Lužičtí katolíci a Čechy

Oba hornolužické kláštery Máří Dol a Mariina Hvězda, stejně jako budyšínská kolegiální kapitula, si uchovaly více než kterékoli jiné místo v dnešním Sasku svůj svěbytný ráz, utvářený do velké míry českým barokem. Dodnes tvoří spolu se svým zázemím v rámci regionu na první pohled specifické kulturní enklávy. Za své nepřetržité trvání až do současnosti vděčí státoprávně zvláštnímu postavení obou Lužic jakožto vedlejších zemí České koruny, a také podobě reformace, která zde proběhla jinak než v Sasku a nevedla ke zničení celé klášterní krajiny regionu.

Směřování do Čech bylo již ve středověku pro kulturní působení těchto institucí velmi významné, stalo se ovšem ještě výraznějším v důsledku reformace a určité jejich izolace v obou markrabstvích, jež ze změny náboženských poměrů plynula. Český král pocházel od roku 1526 z katolického domu Habsburků, kteří se až do roku 1918 chápali jako patronátní páni obou Lužic. Ačkoli před bitvou na Bílé hoře žádný zeměpán nebyl s to zabránit rozšíření luteránství v zemi ani zachránit všechny kláštery, přesto byli Habsburkové schopni v případě potřeby tu a tam zakročit, tak např. v okamžiku disciplinárního i hospodářského rozvratu klášterů, kdy bylo nezbytné v osmdesátých letech 16. století sesadit opata v Nové Cele a abatyše v Máří Dolu a Mariině Hvězdě. Budyšínské kanovníci posílili

své postavení jako správci katolických pozůstatků míšeňské diecéze (děkan byl administrátorem tamních katolíků v duchovních záležitostech, pověřeným od roku 1562 papežem a římským, respektive českým králem).

Uchování těchto institucí a pojištění náboženského *statusu quo* bylo oficiálně ukotveno v již uvedeném tradičním recesu. V důsledku toho nemohlo dojít k rozsáhlé rekatolizaci jako v Čechách a na Moravě, zároveň ale také protestanti museli katolíkům garantovat jejich práva a majetky. Toto uspořádání nebylo vždy zárukou pokojné koexistence, jak ukazují ostatně i zde různé napjaté situace, jako např. v případě simultanea v budyšínském kostele sv. Petra, soužití v bikonfesijských klášterních městečkách Ostritz a Kulowě a při zřizování nových křížů a kaplí na klášterních panstvích.

Dnešní návštěvníci klášterů cisterciáček či bývalého kláštera cisterciáků v Nové Cele se setkají s architekturou náležející českému vrcholnému baroku. Pro Máří Dol byly určující umělecké vazby na cisterciácké kláštery v Plasích či Žďáru nad Sázavou, hlavně co se exteriéru staveb týče. Nádherný knihovni sál v Máří Dolu zase napodobuje osekou knihovnu, ovšem vztah k Čechám je zde dvoosečný – nástrojná malba od Františka Xavera Palka připomíná vyplnění kláštera českými husity. Umělecké a kulturní sepětí tohoto kláštera se rozvíjelo, zemské hranici a okolním luteránům navzdory, zejména za vlády abatýši Terezie Senfleben (která pocházela ze slezského Liebenthalu, dnes Lubomierze), Scholastiky Wald (z Prieschwitz/lužickosrbsky Přechecy v Horní Lužici) a Anastázie Rösler (z Chebu). Historické a uměleckohistorické bádání dosud úplně nezhodnotilo úlohu marienthalského probošta Bonifáce Procházky, který byl profesem kláštera ve Žďáře nad Sázavou (tj. složil tam věčné sliby a byl na klášter vázán tzv. stabilitou loci) a vedl stavební práce v klášteře a jeho okolí – a to až do finančního vyčerpání opatství, jak vyplývá z dobových pramenů.

Umělecké vazby zrcadlí v neposlední řadě sociální složení komunit: od druhé poloviny 17. století jsou dochovány seznamy řeholnic a nekrologia, jež dokládají, že s výjimkou nečetných sester pocházejících z převážně lužickosrbské katolické menšiny církevních panství Horní Lužice převažovaly v ženských kláštěrech řeholnice ze severozápadních Čech a západu Dolního Slezska. Podle mariensternského soupisu cisterciáček z roku 1691 pocházelo tehdy deset sester z Horní a jen jediná z Dolní Lužice, naproti tomu dvanáct bylo původem z Čech, čtyři ze Slezska a dvě z území dnešního Polska. Rovněž mezi novicami a laickými sestrami převládaly ženy z Čech (v citovaném seznamu z Prahy, Chebu a Chomutova). Roku 1717 bychom potkali v Máří Dolu čtyřadvacet jeptišek: dvě pocházely z Chebska, čtyři z Horní a jedna z Dolní Lužice, dvanáct potom z Čech (dvě z Prahy, jedna z Českého Krumlova, zbytek ze severozápadních Čech) a pět z Dolního Slezska. Na řeholní sliby se tu tehdy připravovaly tři novicky z hrabství kladského, z Chebska a z Čech. Podobný obraz skýtal konvent v Mariině Hvězdě roku 1762, převažovaly tedy sestry převážně z německy mluvících oblastí.

O motivacích žen vstupujících do kláštera v Horní Lužici bohužel víme jen velmi málo. Jistě je určovaly rodinné tradice, sociální vazby mezi předchozími generacemi řeholnic a řeholníků, ale také kontakty mezi úředníky jednotlivých klášterů. Důležité bylo nadto nepochybně také začlenění lužických cisterciáckých klášterů do česko-moravsko-lužického řádového vikariátu od roku 1616. To vedlo též k tomu, že se čeští opatové častěji vydávali do Lužic, aby tu vykonávali vizitace, vedli volby abatýši či skládání řeholních slibů. Výborně dochovaná korespondence mezi abatýšemi a jejich řádovými představenými z 18. století dokládá kontakty takřka každodenní.

Každodenní život v kláštěrech podstatně ovlivňovali probošti a kaplani, kteří opět pocházeli z velké části z českých a moravských klášterů cisterciáckého řádu (Vyšší Brod, Osek, Plasy, Žďár nad Sázavou). Také v lubáňském klášteře magdalenitek, podléhajícím budyšínskému kapitulnímu děkanovi, se často setkáváme s kanovníky původem z Čech. Na klášterních panstvích dále působili čeští kněží; navíc katolické patronátní farnosti Máří Dolu až do roku 1783 patřily k pražské arcidiecézi. Naopak důležitý prelát téže diecéze Kristián Adolf Pfaltz pocházel z marienthalského městečka Ostritz. Pozoruhodné je též sepětí klášterů s jezuitou českého původu: jmenovat

můžeme v této souvislosti vazby abatyši Corduly Sommer (Marienstern) a Anastázie Rösler (Marienthal) či sestry Heleny Ticin, která byla pravděpodobně příbuznou jezuitky Jakuba Xavera Ticina. Ten sepsal první hornolužickou gramatiku vydanou tiskem a již zmiňované dějiny poutního místa Róžant, které roku 1693 věnoval plaskému cisterciákovi Vilému I. Seemüllerovi působícímu jako probošt v Mariině Hvězdě. Ve své stavbě, kde se prolínají vyprávění o zázracích a historický výklad o Lužicích i lužickosrbském národu, toto dílo jasně navazuje na postupy dějin mariánských poutních míst v Čechách a na Moravě z pera Bohuslava Balbína.

Kontakty klášterů sahaly daleko do severozápadních Čech, přičemž úloha jezuitských kolejí v Chomutově a rezidence v Bohosudově, kde byli vzděláváni mnozí pozdější duchovní původem z Horní Lužice, dosud nebyla důkladně probádána, což platí i pro vztahy saských a hornolužických katolíků k litoměřickému biskupství založenému roku 1656.

Čilé kontakty mezi katolickými Lužicemi a Čechami dokládají nejen umělecká díla uchovávaná v cisterciáckých kláštřích a v patronátních kostelech jejich panství, jako např. díla malíře Filipa Leubnera, původem z Liberce († 1803), z období pozdního baroka. Z kulturního sepětí vznikly též důležité tisky: kromě zmiňovaných dějin Róžantu to byl např. spis výše jmenovaného preláta Pfaltze *Todesseuffzer* („Smrtné vzdechy“), modlitební a útěšná knížka pro mariensternskou abatyši Annu Markétu Dornovou (mimořádně rodáčkou ze severočeských Zákup!), opatřená předmluvou, jež zdůrazňuje náboženské rozštěpení Horní Lužice (vyšlo v Praze roku 1661). Dále lze jmenovat gratulační spis pro abatyši Anastázi Röslerovou, dílo katolického kněze Bernharda Augustina Pfaltze (*Die fruchtbringende Rose*, přeložit lze jako „Plodná, plodonosná, ovoce nesoucí“ či „Úrodná/Plodná růže“, 1765) vytištěné v Budyšině, či typickou hornolužickou zvláštnost: *Ehrentempel der Äbtissinnen Marienthals* („Čestná svatyně marienthalských abatyší“, 1761), vlastně první tištěné dějiny tohoto kláštera, jež sepsal B. A. Pfaltz společně s luteránským autorem Christianem Knauthem.

Vazby dokládají též knihovny obou klášterů cisterciacek, kde jsou uložena četná díla jezuitů, karmelitánů či kapucínů tištěná v Praze. Zejména abatyše Marie Terezie hraběnka Hrzánová z Harrasu obohatila knihovnu Máří Dolu o řadu bohemik. Tamní „Pamětní kniha“ (*Liber memorabilium*) začali psát v osmdesátých letech 17. století čeští cisterciáci. Podobně nedávno nalezený deník z kláštera Mariina Hvězda ze dvacátých let 18. století je dílem oseckého mnicha Karla Breunela. Mnohé prameny v klášterních archivech a v budyšínském kapitule přináší další doklady o vztazích přesahujících zemskou hranici, jež se odvíjely převážně v rámci katolického mikrosvětla.

Nakonec je třeba jmenovat ještě dvě místa, kde jsou tyto souvislosti dodnes obzvláště patrné. Za prvé je to Lužický seminář na pražské Malé Straně, který ve dvacátých letech 18. století založili dva rovní bratři a katoličtí kněží Šimonové z Horní Lužice. Zde žili takřka po dvě stě let katoličtí studenti z Horní Lužice, kteří studovali na pražských jezuitských gymnáziích či na univerzitě. Tento seminář přispěl podstatně nejen k rozvoji lužickosrbského národního hnutí, ale též k posílení identity katolických Lužických Srbů (a Němců) z Horní Lužice, kteří se cítili spřízněni s barokními Čechami. Nakonec nelze opomenout poutní místo Róžant, kdysi jablko sváru v tvrdých sporech mezi mariensternskou abatyší a budyšínským děkanem. Zde se rozvinula od osmdesátých let 17. století jako jistá paralela k českým mariánským poutním místům silná a dodnes nepřerušovaná poutní tradice.

Vazby mezi Lužicemi a Čechami ovšem rozhodně neprobíhaly pouze v rámci katolické církve, to je však samostatná rozsáhlá problematika, také již s bohatou literaturou. Připomeňme zde jen řadu českých exulantů, kteří zakotvili v komplikovaných dvacátých a třicátých letech 17. století v Žitavě, Lubáni či Budyšině, počínaje již např. dočasným pobytem historika Pavla Stránského či rodinou Martiniů, z nichž první kázal česky v Pirně a vedl polemiku s Komenským, jeho syn Samuel pak získal místo duchovního ve Wojerecích. Zapomínat nesmíme na Václava Klejcha a jeho žitavské české evangelické tisky, tak důležité pro tajné nekatolíky v Čechách. Pozoruhodné jsou též kontakty mezi Lužickými Srby a exulanty z Čech,

usnadňované v rámci ochranné jednoty, vzniklé ve dvacátých letech 18. století, jak je v poslední době intenzivně studuje Lubina Malinkowa – výsledky jejího bádání jsme publikovali též v ČLUV.

Zdá se mi, že vazby mezi (nejen katolickými) Lužicemi a Čechami mohly být po odstoupení obou markrabství Sasku silnější než v případě Slezska, ztraceného o sto let později v poněkud jiném kontextu, již za silícího absolutistického státu, který vedl hranici striktněji a nedovoloval takové kontakty, jako tomu bylo mezi Lužicemi a Čechami. Je zřejmé, že kontakty se navzdory hraničním udržely, že kulturní a církevní vazby jsou do jisté míry autonomní na vazbách státoprávních, jakkoli je tyto jistě usnadňují. Mentální blízkost mezi Lužicemi a Čechami se v určitých krucích udržela; na druhou stranu, jak ukazují třeba i přiběhy z druhých polovin 20. století, může politická hranice působit nepříznivě a vytvořit i myšlenkovou bariéru v myslech lidí.

LITERATURA:

- Lenka BOBKOVÁ – Luděk BŘEZINA – Jan ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice* (= Stručná historie států), Praha 2008.
- Lenka BOBKOVÁ – Jan ZDICHYNEC, *Kodifikace zemského práva pro Horní Lužici v 16. až 18. století*, in: Vývoj české ústavnosti v letech 1618 až 1918, edd. Karel Malý – Ladislav Soukup, Praha 2006, s. 112–134.
- Jan ZDICHYNEC, *Z Kulova přes Prahu do Bělehradu. Osud lužickosrbského jezuitky v barokní Evropě*, in: Stoletý most mezi Prahou a Budyšínem. Společnost přátel Lužice (1907–2007), edd. Marcel Černý – Petr Kaleta (= Česko-lužická historie 1), Praha 2008, s. 73–102.
- Jan ZDICHYNEC, *Sie hat ein üble stimmung, und keine rechte luft. Zur Personengeschichte der Frauenklöster im böhmisch-mährischen-lausitzischen Zisterzienservikariat in der frühen Neuzeit*, in: Leben und Alltag in böhmisch-mährischen und niederösterreichischen Klöstern in Spätmittelalter und Neuzeit. Referate der gleichnamigen Tagung in Brno vom 28. bis 29. Oktober 2008 (= Monastica Historia, Band 1, edd. Heidemarie Specht – Tomáš Černušák, St. Pölten – Brno 2011, Diözesanarchiv St. Pölten, s. 298–321.
- Jan ZDICHYNEC, *Die Chronistik der Stadt Lauban des 16. und des ersten Drittels des 17. Jahrhunderts und ihre bohemikalen Bezüge*, in: Týž – Lenka Bobková, *Geschichte – Erinnerung – Selbstidentifikation. Die schriftliche Kultur in den Ländern der Böhmisches Krone im 14.–18. Jahrhundert* (= Die Kronländer in der Geschichte des böhmischen Staates V), Prag 2011.

DIVADLO

Serbski ludowy ansambl v Děčíně

Ve středu 17. října do Městského divadla Děčín zavítal Lužickosrbský národní soubor (Serbski ludowy ansambl, dnes, bohužel, přesněji Sorbisches National-Ensemble). Více než sto let existující děčínské (podmokelské) divadlo již dlouhá léta má velmi bohatý a různorodý program, hraje téměř každý den a je velmi navštěvované. Podobné představení, navíc v podání veskrze zahraničního souboru, ovšem bylo značně ojedinělé; konalo se v rámci Mezinárodního hudebního festivalu Lípa Musica.

Naše skupina tří členů Klubu přátel Lužice, Děčín (vnitřní jednotka Společnosti přátel Lužice), doplněná o dámský doprovod si akci nemohla nechat ujít. Vstupenky byly k mání od 200 do 400 Kč. Ve foyer byl k prodeji program v češtině a několik propagačních materiálů Serbského ludového ansamblu, všechny pouze v němčině. Z celkové kapacity přibližně čtyř set míst zaplněny byly zhruba tři čtvrtiny. Původně mělo být uvedeno představení *Moja Reja! Poklady Srbské Lužice*, ale kvůli mnohočetným absencím ze zdravotních důvodů soubor přijel s novou inscenací *Naša Hanka w' wěncu stejji – Kwasne parlički / Naša Hanka w' wěncu stoj – Swajžbarske parle* (Naše Hanka pod věncem stojí – Svatební perličky), tedy s tematikou lužickosrbské svatby.

Představení bylo plné hudby, zpěvu i tance, přesně tak, jak se očekávalo. Orchester řídila Korejka Soyung Kim. (Je zajímavé, že nebyla první korejskou dirigentkou, která v děčínském divadle dirigovala, již mezi prosincem roku 1980 a květnem roku 1981 u Děčínského symfonického orchestru působil severokorejský dirigent Han Zong-hwan.) Těžko říct, zda při dílčích vystoupeních na jevišti nezazněly také serbske husle a huslički, mēchawa (druh dud) či dokonce tara-

V inscenaci zaměřené a lužickosrbskou svatbu jsou využity kroje z Bluně a okolí z wojerecké krojové oblasti, foto Daniel Tůma

kawa (stará píšťala). Zpívalo se (naštěstí) lužickosrbsky. Šikovní tanečníci byli několikrát v průběhu představení odměněni potleskem.

Děni na jevišti přerušovalo slovo průvodkyně, která však lužickosrbsky občas neřekla ani alespoň první a poslední větu (jak bývalo zvykem ještě za časů zahraničních vystoupení v době Německé demokratické republiky), podstatné lužickosrbské zvyky divákům přibližovala německy. Překladatel do češtiny dokonce ani v češtině nepoužíval lužickosrbská či alespoň česká místní jména. To nás opravdu velmi mrzelo.

Po představení nám náladu zvedlo náhodné setkání s jedním z členů výpravy, podle jeho slov skutečným Lužickým Srbem („Lužická Srbka byla moje máma, bába i prabába“), který hovořil o tom, že v současném Lužickosrbském národním souboru jsou pouze tři nebo čtyři Lužičtí Srbové. Doufejme, že více.

Pro srovnání, v osmdesátých letech 20. století přibližně třicetičlenný sbor (dnes poloviční) byl ze dvou třetin lužickosrbský, z jedné třetiny německý a také v něm působily dvě Slovenky. V baletní sekci, která čítala přibližně třicet členů (dnes polovinu), většina členů byla ze Slovenska, Lužických Srbů bylo asi šest, Němců obvykle podobný počet. Zcela jiné složení měla sekce orchestrální s padesáti šesti členy (dnes třetina), kdy většinu osazenstva tvořili Němci a doplňovalo je přibližně deset Lužických Srbů a zahraničních hráčů z Polska, Rumunska a Slovenska.

Přejme Lužickosrbskému národnímu souboru zárnou budoucnost a věřme, že podobných příležitostí k seznámení s Lužicí a Lužickými Srby u nás hojně bude přibývat. Trać dyrbi Serbstwo, zawostać!

Daniel Tůma

OČIMA hořických studentů

Patnáct žáků gymnaziálního oboru Zemědělské akademie v Hořicích opět navštívilo partnerské Dolnolužické gymnázium v Chotěbuzi. Tato výměna se na naší škole uskutečňuje již od roku 2006, letos tedy již po sedmé.

Takto nám pobyt přiblížil student sexty gymnázia Tom Lanta:

V týdnu od 14. do 19. října 2018 jsme navštívili naše kamarády v Chotěbuzi, abychom si přiblížili bohužel už skoro zapomenuté tradice a zvyky Dolnolužických Srbů, kteří si je jako menšina o asi 5000 členech dodnes udržují a pravidelně provozují. Bydleli jsme v rodinách, které byly moc příjemné a například ta moje byla i velice vtipná, takže se s nimi dalo skvěle bavit. Navštívili jsme Berlín a různá místa v okolí Chotěbuzi, abychom si řekli něco k historii Německa a slovanské menšiny, která zde žije od pradávna. Byli jsme například ve vsi Dešně (Diessen), kde je raně středověký skanzen prvních Slovanů nazvaný „Stary lud“. Ve vsi Bórkowech (Burg) nás studenti

Dolnolužickosrbského gymnázia seznámili se starými lužickosrbskými bájemi a bájnými bytostmi (wódnny muž, pšezpoldnica, bludniki atd.). Na závěr naší návštěvy jsme se dokonce mohli zúčastnit jedné z největších folklórních slavností v tomto kraji, a to „Zabíjanje kokota“. Naučili jsme se různé lužickosrbské písně a i dva tance, ze kterých se většinou značně zalíbila polka Anne-Marie a píseň *Ty sy tajka wikotata*. Po pěti dlouhých dnech jsme se pak všichni vrátili domů, abychom o našich zážitcích mohli vyprávět, a těšíme se, až naši kamarádi navštíví nás.

Studentka Zuzka Halamová z tercie gymnázia napsala:

V neděli 14. října 2018 jsme se sešli na vlakovém nádraží v plném počtu i s panem učitelem Tomíčkem a panem učitelem Horákem. Tam jsme se rozloučili s rodiči, nastoupili do vlaku a jeli do Dolní Lužice v Německu. Cesta byla sice dlouhá, ale stálo to za to. V Německu už na nás čekaly rodiny. Ta moje mě s láskou a s radostí krásně přivítala, jeli jsme na zmrzlinu a podívat se na rozhlednu na to jejich krásné město, pak do restaurace na večeři a domů, kde na mě čekal dáreček.

V pondělí jsme zase všichni nastoupili do vlaku, jak my z Hořic, tak i oni z Německa, a jelo se do Berlína. Tam nám ukazovali krásy jejich hlavního města. Nakonec nám dali čas na nakupování.

V úterý jsme jeli do Dešna, to je vesnice za Chotěbuzí. Byli jsme v raně středověkém skanzenu, který zobrazoval život starých Slovanů. Dokonce jsme byli v místním kostele, kde nám spolužák Filip Štoviček zahrál na varhany. Odpoledne nás otec jednoho ze studentů odvezl na jedno hezké místo, kde byl lanový park a horská dráha. Jezdili jsme tam hrozně dlouho.

Ve středu jsme jeli do vsi Bórkowyc Błotech (Spreewaldu), kde nás lužičtí studenti v krojích seznámili s lužickými pohádkovými postavami a obyčejí. Potom jsme jeli k nim do školy. Byl sportovní den, hráli jsme nejprve vybíjenou, ale potom jsme se rozdělili do skupinek a hráli jsme florbal neboli podle nich hokej.

Ve čtvrtek jsme přijeli do školy a bylo tradiční zabíjení kohouta. Tancovaly se jejich lidové tance v krojích a některým našim studentům také kroje zapůjčili. Dělalí s námi i rozhovory do televize.

V pátek se s námi rozloučily rodiny a jeli jsme domů. V Hořicích nás přivítali naši rodiče, kteří už se nás nemohli dočkat. Bylo to tam skvělé, všichni jsme si to užili a doufám, že za dva roky pojedeme zase.

Student kvarty Vít Klouček mimo jiné napsal:

Tohoto výměnného pobytu jsem se zúčastnil již přede dvěma lety. Letos jsem měl nedolčený zlomený kotník a musel jsem všude tahat berli, bylo to poměrně komplikované držet v jedné ruce berli a ještě s sebou nosit kufr a batoh. V neděli 14. října 2018 se odjždělo z Hořic poměrně brzo. Cesta vlakem trvala asi 7 hodin, což samo o sobě není tak hrozné, ale my jsme několikrát přestupovali a na trati byly poměrně nepříjemné výluky.

Hořičtí studenti ve skanzenu Stary lud, foto Jan Tomíček

Ve středu jsme byli ve Spreewaldu, kde nás dvě krojované lužické studentky seznámily s místními tradicemi, legendami a mytickými postavami, např. vodníkem, polednicí atd. Odpoledne se hrála vybíjená a florball (myslím tím, že ostatní hráli).

Ve čtvrtek se konalo v Dolnolužickosrbském gymnáziu „Zabíjanje kokota“ – zabíjení kohouta. Ve škole jsme nejprve hráli hry a soutěžili na téma místních tradic. Například běh s vajíčkem, závodění se žabami na trakaři atd. Tyto hry připravili studenti vyšších ročníků gymnázia pro nižší ročníky a studenty z České republiky. Když jsme obešli všechna „stanoviště“, tak jsme se my čeští studenti sešli na školním

Slavnost zabíjení kohouta na dolnolužicko-srbském gymnáziu v Chotěbuzi, foto Jan Tomíček

dvoře (kromě čtyř, kteří se šli převléct do dolnolužickosrbských krojů). Nejvíce mě překvapilo, když přišli čeští i němečtí studenti v krojích na školní dvůr, kde bylo kolem 30 lidí, tak se absolutně odnikud začaly valit zástupy studentů. Na řídce zaplněném školním dvoře do slova za pár sekund stálo více než 400 lidí. Nejdříve jsme zpívali dolnolužickosrbské písně a tancovali polku Anne-Marie. Poté se uprostřed školního dvora utvořil kruh lemovaný studenty v krojích. Chlapci v krojích dostali cep a poslepu se snažili rozbít květináč. Problém byl v tom, že měli jen tři pokusy. Ti studenti, kterým se to povedlo, se poté zúčastnili chytání kohouta. No a ten, který kohouta chytil, byl potom něco jako král těchto tradic. Jenže když se měl chytat kohout, tak se na něj studenti vrhli jako v rugby nebo americkém fotbale. Kohout našťásti vyvázl bez zranění. Večer pak bylo ve školní jídelně KOKOT-DISCO. Druhý den jsme se rozloučili a odjeli domů do Čech.

K naší výměně a hlavně k slavnosti „Zabíjení kohouta“ napsal jeden ze dvou našich aktivních účastníků „Kokota“, student kvarty Filip Brácha:

Musím přiznat, že měli celý ten pobyt dobře naplánovaný. Výlet do Berlína hned první den jsem uvítal. V hlavním městě Německa jsem ještě nikdy nebyl, takže to bylo na místě. Následné dva dny poznávání tamější slovanské kultury byly velice zajímavé a zábavné. A tím se dostávám k oslavě „Kokota“. Bylo velice zajímavé se účastnit nejen jako divák. S kolegou Filipem Štovičkem jsme se účastnili přímo „zabíjanja kokota“, kdy jsme cepem se zavazanýma očima museli na tři pokusy rozbít květináč. Povedlo se mi to. Sice jsem si mezi maturanty připadal mladý, ale našťásti jsem se dostal i k chytání kohouta (kokota). Následné večerní disco jsem si užil. Bylo veselo a hodně jsme se nasmáli. Kdybych měl shrnout celý týden, tak bych řekl jediné: škoda, že to bylo jen necelých pět dní. Pobyt v rodině byl velice příjemný a týden jsem si užil.

Studentka tercie Kateřina Menčíková popsala návštěvu Dešna, Borkow a slavnost „zabíjení kohouta“ takto:

Třetí den jsme si vyjeli do skanzenu, kde nám předvedli, jak se žilo tamním Slovanům v dobách 600 let po Kristu. Ukázali nám jejich domy, řemesla, hudební nástroje, tanec a mnoho dalšího. K obědu jsme si směli ukuchtit polévku a placky, které bylo možné namazat medem. Zjistila jsem, že tamní archeopark je velmi podobný archeoparku ve Všeštech nedaleko Hradce Králové.

Ve středu jsme byli ve skanzenu z pozdějších dob (ves Bórkowy), kde nám dívky v krojích předvedly lužická strašidla a bájná stvoření, ve která lidé tehdy věřili, a na přivítanou nám podle tradice přinesly chleba se solí jako znak pohostinnosti.

Ve čtvrtek se konala na gymnáziu lidová slavnost. Pro ně známá jako zabíjení kohouta, lužickosrbsky „zabíjanje kokota“, naučili jsme se nejen jejich lidovou píseň a tanec, který na slavnosti tančil, ale také jsme si vyzkoušeli mnohé jejich zvyky, které se často uskutečňovaly jako závody, příkladem může být např. nošení vajíčka na lžici nebo závody se žabou v kolečku. Dvě naše dívky dostaly také jejich tradiční kroj a vyzkoušely si nošení vajec na lžici v dřevácích a dva chlapci zase rozbíjení květináče cepem či chytání onoho kohouta. Oběd jsme měli tentokrát ve škole, i když ve třídě, a ne v jídelně. Po obědě zbyl nějaký volný čas v programu, a tak jsem dostala příležitost seznámit se s babičkou mé kamarádky.

Jak jsme odjížděli, shrnul Radim Saidl z kvarty:

Došlo na pátek a my se mohli s našimi studenty rozloučit. Než vlak odjel, mávali jsme jako diví. Cesta zpět trvala přibližně stejně dlouho jako tam, až na to, že nebylo tolik komplikací na cestě. Konečně jsme přijeli domů, no a já neměl chvilku klidu ani na spaní, jelikož jsem musel rodičům vše vyprávět.

Výlet se mi líbil, zaujaly mě lužické pověsti, a také mě bavilo rozdělávání ohně ve skanzenu v Dešně, s rodinou jsem žádné problémy neměl, jediný problém, který nastal, byl, že Maja byla od úterý až do čtvrtka nemocná, její mamka je strašně hodná. Těším se, až oni přijedou k nám do Čech.

A studentka kvinty Kateřina Tunegová uzavírá reportáž o celém pobytu v Lužici stručně takto:

V neděli 14.října jsme se studenty našeho gymnázia jeli na výměnný pobyt do Chotěbuzi. Strávili jsme příjemné chvíle s rodinou, u které jsme bydleli, viděli Berlín, vrátili se v čase do 8. století ve vesnici Dešně, poznali lužické legendy v Bórkowech.

Mě nejvíce bavil poslední den, kdy se na gymnáziu organizoval tradiční lidový zvyk Dolní Lužice s názvem „Kokot“. Dělalí jsme staré zvyky, tancovali lidové tance společně s maturanty v dolnolužických krojích a zpívali lužickosrbské písně.

Těším se, až přijedou k nám a znovu uvidíme své německé kamarády.

Sestavil Jan Tomíček, redakčně kráceno.

ODJINUD

Co aktuálně hýbe lužickosrbskou kulturní politikou? Vybrali jsme pro vás zajímavé příspěvky, tentokrát ze zářijového čísla časopisu *Rozhlad*. Tradiční problém, jak uchovat živý lužickosrbský jazyk a předat jej ve funkční podobě dalším generacím, resp. jak je přesvědčit, aby jej opravdu používaly – to je sice v první řadě záležitost rodin a školství, patří však do širšího kontextu problematiky daleko složitější: jak uchovat živou Lužici?

Marcel Braumann se kriticky vyjádřil ke **konceptu „2plus“ v saských školách**. Německy mluvící děti sice přivede ke dvojazyčnosti, ale podíl lužické srbštiny je pouze malý, zato dítě zvyklé z domova mluvit lužickosrbsky se tam spíše přeúčí na němčinu. Argument, že přibýlo dětí ze smíšených rodin, považuje Braumann za nepodstatný, protože i v mnoha smíšených rodinách se hovoří lužickosrbsky (srbštinu často ochotně přijímá právě německý rodič) a naopak existují i čistě lužickosrbské rodice, kteří mluví spolu i s dětmi (až na pár frázi) německy. Namísto toho předkládá požadavek širšího uplatnění metody imerze (=vnoření), tedy fungování principiálně lužickosrbských tříd, v nichž budou převážovat srbské děti, a děti vyšlé z německy mluvících rodin si v lužickosrbském jazykovém prostředí osvojí druhý jazyk snáze a přirozeněji. Upozorňuje, že nejde o záležitost zákonů, nýbrž pouze osobní statečnosti a rozhodnosti škol a učitelů při využívání možností, které nabízí stávající systém.

Jak to však vypadá v praxi? 18. června se v Chotěbuzi konal **diskusní kulatý stůl na téma *Niedersorbische Sprache – Ja, aber (nicht zu) viel!***, tj. *Dolnolužická srbština – ano (ale ne tolik)!* Účastnilo se jej na 45 lidí, většinou rodičů, zčásti také učitelů, vychovatelů a zástupců lužickosrbských institucí. Debatovalo se o tom, kolik si rodiče přejí lužickosrbské resp. dvojjazyčné výuky v základních školách a na Dolnolužickosrbském gymnáziu v Dolní Lužici. A ukázaly se limity optimistického přístupu. Někteří vyjádřili obavy z přetěžování dětí v lužickosrbské výuce, zazněly i požadavky liberálního přístupu ve volbě srbštiny, rodiče žádali také více volnočasových projektů. Jak by podobná debata dopadla v Horní Lužici?

Politický boj za zachování a podporu menšinových jazyků na nejvyšší úrovni budí určitý optimismus. 30. července sdělila FÜEN (tj. Federální unie evropských národnostních menšin a autochtonních malých etnik), že **iniciativa *Minority Safepack úspěšně získala dostatek podpisů*** (přes 1,3 milionu). Na podzim proběhne s Evropskou komisí jednání o dalším postupu. Bez zájmu samotných mluvčích o uchování jazyka to však bude marná snaha. A pro předávání jazyka je třeba vytvořit vhodné hospodářské a společenské podmínky, apely na národní uvědomění totiž existenční problémy nevyřeší. Plánované infrastrukturní změny v Lužici mají vytvořit zcela novou situaci a Lužičtí Srbové chápou, že je třeba, aby do tohoto procesu vstoupili jako aktivní činitelé, kteří se budou podílet na výsledcích, nikoli jen jako mlčící pasažéři, které budou ostatní na tomto již rozjetém voze považovat za nutnou zátěž a nakonec si třeba ani nikdo nevšimne, že cestou spadli.

Marko Kowar se v článku *Štyri temy a sydom prašenjow w zwisku z infrastrukturalnym wuwicim přichoda we Lužicy* vrací ke květnovému veřejnému slyšení v Senátě Parlamentu České republiky, kterého se sice sám nemohl zúčastnit, ale rekapituluje body referátu, který připravil a přednesl jej tam kolegově.

1) **Lužičtí Srbové mohou jako národ přežít jen v Lužici**, ale k tomu je třeba, aby tam nacházeli práci ke své obživě i spokojenosti. Terciární sektor však sám o sobě není řešením, rodinné firmy přestaly fungovat jako dlouhodobě nosný model a průmysl v Lužici je v krizi, přičemž Lužickým Srbům zejména uhelný průmysl přinesl pouze likvidaci sídel, ztrátu jazyka a kultury, sám se naopak bez Srbů klidně obejde.

2) **Demografický vývoj je pochybný** – přirozený přírůstek klesá stejně jako jinde, poslední generace lužickosrbských sedláků pomalu odchází bez nástupců, a konečně sice existuje relativně výrazná generace Lužických Srbů v produktivním věku, ale dnes je běžné se stěhovat kamkoli, kde má člověk příležitosti, a v některých regionech Lužice není snadné získat bydlení a práci zároveň.

3) **Hesla o dvojjazyčnosti se v praxi příliš neprojevila**, je třeba uvažovat v širším měřítku i pro Lužické Srby o vícejazyčnosti ve vztahě na euroregiony a sousední země.

4) **Lužická srbština se ve většině sfér každodenního života uplatňuje málo či vůbec ne**; příčinou je jak pohodlnost mluvčích, tak často nedostatečná slovní zásoba, neexistence či neznalost odborné terminologie. Autor se ptá, proč výuka srbštiny končí desátým ročníkem a na odborných školách v Lužici se pak už neučí (přestože projekty k tomu směřující byly financovány), a také proč není v Lužici znalost srbštiny podmínkou pro pracovní místa ve veřejné správě, podobně jako znalost angličtiny nebo řídičský průkaz.

Dosud málo frekventované téma politické a ekonomické budoucnosti Lužice zajímavě pojednává článek *Lužyca ako inowatiwny region europskeje mjenšynoweje politiki*, přičemž koncepční návrhy v něm předložené rozhodně stojí za zamyšlení. Autoři Hauke Bartels, Fabian Jacobs, Lutz Laschewski a Měto Nowak mapují **předpoklady a možnosti Lužice a Lužických Srbů v procesu tzv. strukturalní změny**, kterou nechápou pouze jako záležitost transformace průmyslu, nýbrž ve smyslu hlubší transformace socioekonomické. Poukazují na často nedostatečnou (příliš opatrnou či politicky slabou) iniciativu z lužickosrbské strany, přičemž hlas Lužických Srbů se ze strany většiny bere obvykle jako okrajový, jako jakýsi tradiční statický doplněk. Zamýšlejí se nad postavením lužickosrbské řeči

a kultury mezi faktory regionální identity Lužice a zdůrazňují jejich potenciál v rámci ekologizace Lužice, která by navázala na tradiční agrární charakter lužickosrbské společnosti. **Revitalizace krajiny by tak mohla jít ruku v ruce s revitalizací lužickosrbského národa.** Navrhovaná cesta komplexních interdisciplinárních projektů a digitalizace kulturního dědictví nemá za cíl pouhou dokumentaci, nýbrž integraci menšinové kultury do většinové, vývoj strategií revitalizace jazyka, přilákání vystěhovalých Lužických Srbů zpět do Lužice anebo aspoň ke spolupráci.

Pozoruhodná je **kritická evaluace důsledků těžby uhlí na lužickosrbskou kulturu** v uhelných oblastech. Brzdit těžbu už samo o sobě nestačí. Podle sociologa A. Reckwitze se zásadně změnila socioekonomická struktura výroby a spotřeby, od masového standardizovaného zboží k singularitám a diferenciaci. Kriteřiem zájmu je nyní místo dosavadní užítkovosti kulturní hodnota, roli hrají emocionální faktory, možnosti identifikace, což posilují digitální média a síť (**pojmem kulturní resp. kreativní ekonomiky**). Pro transformaci Lužice proto bude zásadní vytipovat a rozvíjet klíčové sektory kreativní ekonomiky. Ve „společnosti singularit“ (A. Reckwitz) se lužickosrbská kultura stává atraktivní opět i pro mladé; není již zátěž, ale možností sebeidentifikace – pominul tlak na sociální standardizaci, který dříve vedl k poněmčování, a rozdílly se naopak oceňují a uznávají. **Lužickosrbská kultura se stává součástí regionální identity, obecně přijímanou bez ohledu na etnickou nebo jazykovou příslušnost.** To je však dvojsečné: hrozí jí historizace a folklorizace, a v konfliktu o pracovní místa v dolech s nesrbskými obyvateli Lužice může zaniknout podstata věci. Stávající systém lužickosrbských menšinových institucí není na ekonomizaci kultury dostatečně zaměřen, je orientován dovnitř menšiny a **nemá dost živý vztah ke každodenní praxi** – komunální politice, regionálnímu hospodářství apod. Bylo by třeba je integrovat do struktury institucí regionálních. Autoři opět zdůrazňují potřebu výzkumu (v němž by se měl angažovat Lužickosrbský ústav v kooperaci s jinými vědeckými institucemi v Lužici i mimo ni), posílení kooperace mezi lužickosrbskými kulturními a turistickými institucemi, komunálními institucemi a regionálními sítěmi, integraci lužickosrbské složky do příslušných studijních a vzdělávacích směrů včetně dalšího vzdělávání zaměřeného na kreativní ekonomiku a kulturní turismus, digitalizaci lužickosrbského kulturního dědictví a vývoje strategií na jejich podporu.

Obnova identity jde ruku v ruce s ekologickým rozměrem a v něm hraje roli sektor výroby potravin, protože **regionální kultura jídla a pití se stala důležitým faktorem kulturního turismu, na nějž se dnes v Lužici stále více spoléhá.** Rozpad původního způsobu hospodaření nebo jeho likvidace těžbou s sebou nese ztrátu kulturního vědomí; tradiční kultura měla k přírodě bohatě strukturovaný vztah, který však nebyl dobře dokumentován, a proto se její prvky v procesu plánování prakticky neuplatňují. Ekologizace v Lužici má proto silný sociální rozměr: je úzce spjata se vztahem ke krajině (i uměle obnovené, rekultivované), přírodě, s estetickými hodnotami, pojmem kvality života, což v nové podobě formuje nové sociální normy. Lužickosrbská společnost a kultura mohou být vhodným kontextem pro ekologizaci a budování **Lužice, v níž stojí za to žít**, zdrojem udržitelného rozvoje, a naopak ekologizace nabízí lužickosrbskému národu orientaci a oporu sebeuvědomění. Obce hrají v tomto procesu nezastupitelnou klíčovou úlohu.

Lužice by se tak mohla stát evropským modelovým regionem: **historický vývoj zde vytvořil inovativní potenciál pro řešení multikulturních a vícejazyčných situací, formování regionálních a lokálních identit**, což si přitom málokdo uvědomuje, ačkoli o její roli mostu mezi německou a slovanskou sférou se často mluví. Kombinují se tu vztahy starousedlíků, navrátilců a nových přistěhovalců, dalo by se zde sledovat, jak se kdo v jaké situaci chová a jaká řešení se osvědčila – a ovšem jaké možnosti má domácí menšina (zde tedy Srbové), pokud jde o cesty sociální, kulturní a politické participace, jak se uplatňují jejich zájmy; následovat pak může aplikace nalezených řešení. Využít by se dala spolupráce v rámci FÜEN, protože ostatní evropské menšiny vesměs stojí před stejnými problémy. Kompetence získané v tomto prostředí na rozhraní tří států a čtyř národů mohou totiž pak být relevantní jako tzv. měkký faktor ekonomické situace,

nejen pokud jde o turismus. Jako konkrétní dílčí návrhy předkládají autoři vybudování „slovansko-německého domu“, zřízení čtyřjazyčného vysílání na základě dosavadních zkušeností z RBB, MDR aj., ustavení evropské sítě německo-slovanských regionů s Lužicí jako kompetenčním centrem, jakož i srovnávací výzkum aplikace strategií a jejich výsledků.

Připravila Z. Bláhová-Sklenářová.

LETOPIS

Výročí autora první tištěné lužickosrbské knihy

Před čtyřmi stoletími, 26. prosince 1618, zemřel Albin Moller, evangelický teolog, astronom a spisovatel. Narodil se roku 1541 či 1542 v Tšupci v Dolní Lužici; uvádí se, že jeho otec byl panský úředník. Tam si jako dítě osvojil místní nářečí dolnolužické srbstiny. Zemřel v Jaworce u Staré Darbnje (ves již neexistuje, v 80. letech ji zničila těžba uhlí). Působil jako farář v Hrabowé (něm. Großgrabe) u Njedzichowa (něm. Bernsdorf), pak v Tornowě a v rodném Tšupci, kde má od r. 2006 na návsi před farou pomník. Roku 1574 vydal v Budyšině u tiskaře Wolraba první lužickosrbskou knihu: Lutherův *Malý katechismus* s bohoslužebným pořádkem a církevní zpěvník, vše ve vlastním překladu. Téhož roku však Moller přišel o duchovní úřad následkem rozporů mezi následovníky Martina Luthera a Jana Kalvína, živil se pak samostatně jako učenec na různých místech Dolní Lužice; zejména vydával oblíbené a v širokém okolí rozšířené kalendáře. Německy psal odborné práce: sestavil nejstarší sbírku lužickosrbských jmen léčivých rostlin (1582, má 240 položek v jazyce latinském, německém a dolnolužickosrbském), publikoval také několik pojednání z astrologie.

K prvnímu lužickosrbskému tisku podává Franc Šěn v prosincovém *Rozhladu* přehled událostí a osudů spjatých s touto knihou. Je to aktualizace a doplnění přehledu, který pro deváté číslo *Rozhladu* v roce 1974 zpracoval Frido Mětsk. Začíná se Mollerovým narozením a jeho dalšími životními mezníky. Od roku 1568 studoval Moller ve Wittenbergu evangelickou teologii a (což je méně známo) matematiku – astronomii a hudební teorii. Od r. 1569 však již působil jako farář a vydával kalendáře včetně tzv. věčných, které byly tehdy před gregoriánskou reformou nezbytné k výpočtu termínů pohyblivých církevních svátků. Roku 1572 vyšlo v Budyšině jeho *Prognosticum Astrologicum*... na následující dva roky, v němž předpovídal postavení hvězd a planet, zatmění, války, epidemie a úrodu. Roku 1574 pak vydal onen zásadní třídílný spis, který zahrnuje věčný církevní kalendář, lužickosrbský zpěvník se 150 Mollerovými překlady liturgických a různých duchovních písní a Lutherův *Malý katechismus* s liturgickými texty ke křtu a k oddávkám. Záměrem bylo sjednotit a zlepšit bohoslužby v dvojazyčných vsích. Až roku 1595 vyšla první hornolužickosrbská kniha – *Malý katechismus* Wjacława Warichia, uspořádaný podle Mollerova vydání. Tisk se však nesetkal jen s přízní. R. 1668 je v opatření k vymýcení lužickosrbského jazyka, vydaném vrchní konsistoří v Lubině, citována právě Mollerova kniha jako jedna z těch, které se mají poddaným zabavit jako „pověrečné a k věrnému plnění poddanských povinností nepřispívající“. Některé exempláře se však podařilo zachránit, zčásti tak, že majitel vytrhl titulní list. V pozdějších zpěvnících se objevují Mollerovy překlady, pozdější učenci jeho knihy znali a označovali jako vzácné. Klíčovou úlohu sehrál sběratel starých tisků Bohačesč Bjedrich Ponich z Budyšina, který shromáždil kolekci všech lužickosrbských tisků, jež se mu podařilo sehnat; po jeho smrti r. 1826 koupil sbírku Handrij Lubjenski pro Serbske předsarske towarstwo (tj. Lužickosrbský kazatelský spolek) v Lipsku, na doporučení Handrije Zejlera přišla ke kostelu sv. Michala v Budyšině. Franc Šěn pak sleduje především osudy exempláře, který koupil Jan Bjedrich Tešnar a který měl titulní list, ale ztratil se od něj kalendář. Od Tešnarových dědiců jej r. 1900 koupil Arnošt Muka a věnoval jej do Lužickosrbského musea; musejní sbírky byly za nacistického režimu zabaveny, ale těsně předtím r. 1941 zachránil Tešnarův výtisk „Mollera“ kustos Jan Meškank tak, že jej odvezl domů do Kanec.

Albin Moler, zdroj wikimedia commons

Po válce, r. 1952 jej odevzdal do Lužickosrbské centrální knihovny Institutu za serbski ludospyt (Ústavu lužickosrbského národopisu). Tam byl dokumentován na film a restaurován, později digitalisován a roku 2017 zpřístupněn on-line na internetové adrese <<http://digital.slub-dresden.de/werkansicht/dlf/186946/1/>>. Jeho hvězdářská díla a kalendáře lze studovat na <https://www.digitale-sammlungen.de/index.html?c=autoren_index&l=de&ab=Moller%2C+Albin>.

Na základě PB 2018/12 a Rz2018/12 sestavila a podle internetové stránky <https://dsb.wikipedia.org/wiki/Albin_Moller> doplnila Zuzana Bláhová-Sklenářová.

KAK TO WIDŽU JA

Družki po stopach J. X. Ticina w Praze

Jacobus Xaverius Ticinus bu 1. 8. 1656 w Kulowje rodzeny a wo-pytaše laćonsku šulu w Kulowje. Po tym studowaše wón w Nisy. Jako zastupješe 17. 10. 1673 do jezuitskeho rjadu w Praze, prizamknješe so studij za teologiju. Nimo toho běše J. X. Ticin tež wučer a wurjadny přědowar w Praze a Chomutowje. Wón běše spisowaćel wótc chudych a pokojićel při měrtwach a běše pólny kapłan wójska Eugena Sawojskeho. Jeho džela su serbska rěčnica *Principia linguae Vandalicæ* (1679, *Základy srbského jazyka – označení vandalicus běžné tehdy pro Slovany – pozn. red.*), mały serbski *Katechismus* (1692), *Epitome historiae Rosenthalensis* (1692, *Shrnutí dějin Róžantu*) a *Heilsame Rose, das ist Maria von Rosenthal alle Krankheiten heilend* (1693, *Hojivá růže, to jest Maria z Róžantu vsecky nemoci hojící*). Ticin zemřel 17. 10. 1693 w Bełogradze w Serbiskej.

Dokelž běše J. X. Ticintež zahority česćowar Maćerje Božeje Rožeňčanskeje, podachmy so my, družki, z towarstwom Naša Knjeni na Lipje z. t. do Prahi. Wulět sluzeše jako džak družkam, kotriž so postawu swateje Marije na putnikowanjach do Róžanta njesli a zo bychmy w Praze po stopach Ticina kročili. Tak dojdědzechmy sej sobotu dnja 20. 10. 2018 po Božej mši w Róženće z Šmidtec busom do Prahi. Jako běchmy někak 12 hodžin w Praze, woćakowaše nas

Róžantské družičky s knězem Michałem Nawkou a dalším doprovodem w Lužickém seminári, zdroj foto Eliška Oberhelová

hižo knjez Jan Zdichynec a knjez Zdeněk Blažek, kiž nas w serbskej rěči přes Prahu wjedžeše. Jako přenje pońdžechmy sej do Łužiskeho seminara, hdžež zhonichmy mnoho zajimawych wěckow. Slědowaše zajimawe wjedženje přez tak mjenowane Złote město Praha. Při rjanym wjedrje mějachmy rjany napohlad na město a Karłowski most, hdžež so pozdžišo tež prěki podachmy. W Praze daja so mnoho zwiski z Łužicu a z Serbami zwěšćić. W cyrkwi Praskeho Jězusa džěcatka swjećachmy małki džakny nyšpor z knjezom fararjom Michalom Nawku. Tutón dachmy ze znatym kěrlušom Miłosćiwa wuklinčec. Prjedy hač so na dompuć podachmy, dońdžechmy sej skrótka hišće raz do Łužiskeho seminara. Po nawróće dachmy wulět do Prahi rjanymi dopomjenkami w Róžeńce z zhromadnej wječorju wuklinčec.

Na tutym městnje chcu so w mjenje wšitkich družkow, kotrež su so na wulěce wobdžělili, pola towarstwa Naša Knjeni na Lipje z. t., wosebje wšitkim tym, kotřiž su wulět organizowali a wuhotowali, knjezej Janej Zdichyncej a knj. Zdeńkej Blažkej za serbske wjedženje a tež wosebje knjezej fararej Michałej Nawce, kiž je nas přewodzał, wutrobnje podžakować.

Zaplać Bóh tón Knjez!

Chtistjana Wocek, Šunow

Slovníček: družka – družička; lačonski – latinsky; přizamknýc so – připojit se; wurjadny – mimořádný; předowar – kazatel; pokojicel při měrtwach – těšitel u úmrtních loží; pólny – polní; rěčnica – mluvnice; zahority – zapálený, nadšený; česćowar – ctitel; podać so – vydat se; putnikowanje – pouť (náboženská); wjesć – věst, provádět; wjedženje – vycházka s průvodcem; wjedro – počasí; prěki – napříč (zde ve smyslu „přejít přes řeku“); zwěšćić – zjistit, vysledovat; nyšpor – nešpory (římskokatolická odpolední či podvečerní pobožnost); wuklinčec – doznít, zde ve smyslu „zakončit“; dompuć – cesta domů.

Towarstwo Naša Knjeni na Lipje wuhotowa za družki, kotrež su postawu Swjateje Marije do Róžanta njesli, nětko hižo třeci raz zetkanje z nimi. Lětsa bě něšto wosebite zorganizowane, mjenujcy wulět do Prahi.

Dnja 20. winowca bě tak daloko. Zetkachmy so něhdže 20 družkow rano we 8:00 hodž. na Božu mšu w Róžeńce. Potym podachmy so na puć do Prahi. Po puću zhonichmy hižo někotre informacije wo Jakubje Ksawerju Ticinu a wo Praze. Připołdnju dojdžechmy sej do stolicy Čěskeje. Pěši podachmy so na puć do Serbskeho seminara. Běše to něhdy kubłanišćo serbskich katólskich bohasłowcow. W 19./20. lěstotku bu to srjedžišćo čěsko-serbskich stykow. Serbja, kaž Jakub-Bart Čišinski abo Michał Hórnik, přebywachu w studijnym času w Serbskim seminarje.

Wočakowachu nas tam knj. Zdichynec a knj. Blažek z Towarstwa přecelow Serbow. Knj. Blažek nam pokaza stare knihi a rozkładachu nam žiwjenje w domje. Mějachy za nas šalku kofeja a tykańc přihotowanej. Po tym podachmy so do města, hdžež nam knj. Blažek w serbskej rěči wšo rozkładže. Wobhladachmy sej Klementinum, je to twarjenje w stilu baroka. Běše to něhdy klóšter jesuitow a katolska uniwersita. Jakub Ksawer Ticin, rodzeny w Kulowje, zastupi do rjady jesuitow a studowaše teologiju. Nimo svojich nadawkow jako měšnik, běše tež spisowacel, awtor přenjeje čišćaneje hornjo-serbskeje rěčnicy a lačonskich stawiznow hnadowneho městna Róžant. Dženza je Klementinum narodna bibliotheka a někotre wědomostne instituty su w twarjenju zaměstnjene. Dale wobhladachmy sej naměsto před Karlowym mostom, Karlowy most na sebi a wopytachmy Praske Jězudžěcatko. Zaspěwachmy a modlachmy so tam zhromadnje. Wobhladachmy sej w cyrkwi mału wustajeńcu wo drasće małego Jězusa. Nawječor so zaso do Róžanta nawróćichmy. Džeń skonči so ze zhromadnej wječorju a dobrej naladu. W mjenje wšitkich družkow hišće raz: „Zaplać Bóh tón Knjez“ Wam, towarstwo Naša Knjeni na Lipje, zo sće tutón džeń zorganizowali a z nami tež přebywali. Myslu sej, zo je so kóždemu z nas lubiło.

Hana Bjedrichec, Njebjelčicy

Slovníček: winowc – říjen; bě tak daloko – na to (konečně) došlo; stolica – hlavní město (z ruštiny); tykańc – koláč; twarjenje – budova, stavení; nadawk – úkol; měšnik – kněz; hnadowny – milostný (v náboženském smyslu, tj. místo milosti); drasta – šat, oděv.

Marja Krawcec Země před zrcadlem

V listopadu 2018 si připomínáme nedožitě sedmdesátiny básničky Marje Krawcec (1948–2014). Patřila do kroužku mladých autorů pod patronátem Kita Lorence. Vydala tři básnické sbírky Kraj před špihelom (*Země před zrcadlem*, 1981), Bosa přez šćernišćo (*Po strništi bosa*, 1986) a Sudžeńca wosrjedź dwora (*Soud uprostřed dwora*, 1992). Její tvorba má inspiraci v tradiční kultuře katolické Lužice, ale liší se estetizací její smrti. Struktura verše je zcela novodobá. Převažuje individualita nad kolektivitou. I sdělení jsou velmi zhuštěná, zpočátku aforistická, později se prohlubují v metafyzické obrazy. Pokud kdy existoval lužickoserbský surrealismus, byla a zůstává jeho představitelkou.

Paralelně s tvorbou pro dospělé psala básničky a prózu pro děti, od 90. let už výhradně.

Přinášíme výběr z její první sbírky Země před zrcadlem v překladu Radka Čermáka.

až na to
že nemůžeme
odstranit konec
až na to
že dokážeme
odstranit začátek
zahrnuju
do kruhu rozkvétajících pampelišek
všechno dobré
co se opakuje
nahromaděnou radost

když nechci už
barvy
namaluju
stmívání večera hudbou
a tam
kde šum vrcholků jedlí
dotýká se
posledního fialového paprsku
nasadím jehlu
na sluneční desku

divím se
proč podle svého
jenom
chvilková věčnost svíčky
soudí mě ve střízlivosti
a ne
oslnivý jas měsíce
ani hlazení slunce

bydlím
v posledním patře
pod nebem
kde mi počasí
kouká do talíře
a tu a tam
blesk
dokud ho
zásadně nesvedou
do spodní
vody

mé druhé poznání:
že bytí
klíčové dírky
závisí
jen na zvědavosti

byla jsem zase
u žabího rybníka
a v ptačím lese
*
ani tentokrát
mi
nikdo
nerozuměl

objíždím dokola
území svých myšlenek
ale příliš často
ještě
musím dávat pozor
na přednost ostatních
těch co jedou rovně

tiše
zavřu dveře
když na polích
léto do brázd
zaorávají
notový stojan
nechali stát
uprostřed parku

*
co jen bude
se mnou
v zimě

potom
co si přestanu rozumět
a vzdám se banalit
už můj zvonek u dveří
říká
tady asi není nikdo
doma

a teď
stáhnou si domy
střechu hloub
přes oči
nesou tíhu sněhu
s noblesou
*
slunce zamrká
na místní
s příslibem jara

za Kamencem
za horami
má mě rád
nemá mě rád
sedmá kráska
už
nemá mě rád
z posledního
lístečku
udělám loďku
tam
stejně velká voda je
ach
ať si tam utone

nechal po sobě
stopy opakujících se
ročních období
stopy přijetí svého okolí
vrátil se znova
k tehdejšímu svému
prvnímu vydání
opět však nově
aby vyhlásil
další mezník
svého životopisu
protože už nemá
co si dál říct

zdálo se mi
že jsme v roce 2007
my
s šedými vlasy
co jsme přelstili svět
nadávali
na ty z roku '77
co byli právě tehdy
my

budu ti sypat
zrnka na cestu
ke mně
vyzobou je
sýkorky
stejně jako krkavci

schovám se
do
pravdy vína
pro natržený večer
a měsíc jako takový
chytím
do prázdné
láhve

na čele
kapku deště
ve vlasech
první šedinu
na zádech
kopec problémů
v rukou pestrost louky
na rtech
„tak jsem tady“
a
za ušima jsi měl ty

co to najednou
s tebou je
že přibíráš na postavě
a duchovní hmotě
miluješ pravidelně
nehněváš se pro maličkosti
nečeš si knihu o samotě
před odchodem najdeš čas
na pohlázení
*
budu
zase jednou
muset dát srdce
do ledničky

uprostřed léta navečer
přišla
mi židle naproti
a téhož večera
osleplo zrcadlo
tehdy jsi
hodil
rukavici
*
teď je ti
zima

listy stromů
šeptají si mezi sebou
neslušné věci
až z toho zblednou
a zrudnou
ve vzdeších spadnou
z živého dřeva
nahého stromu

do památníku
*
zdraví a výdrž
štěstí a obratnost
ti přeju
spokojenost dobrý zrak
radost a chuť k jídlu
také
a
aby ses nikdy nenašel
na jídelním lístku

někdy mám chuť
přilévat malinovku
po lžičkách
do moře
dokud nepřeteče
ale
od přírody jsem pořád
moc líná

že se nepočítám
do zdravého jádra lidstva
říkají
to sedí
vždyť jsem netruchlila
když pohřbívali starého Proroka
ale těšila jsem se
že teď už nikoho
nebude léčit
básněmi

má stará sebeironie
v době
když všichni touží
být ptákem
on se rozhodl
pro slepici
*
kvůli chytrému vejci

příjezd do L.
*
čekám na odjezd vlaku
kde jsem nechala
myšlenky
co se sem nehodí
odhodím úsměv
do koše na nástupišti
a otočím se
k prvním kapkám deště
v šedém městě
*
doma
na dveře přibiju
„pokoj pro hosty“

pro B. D.
*
dočasná výmluvnost macešek
rámuje epitaf
zapomnění
a všem nechápavcům
kdesi
bod abstraktního obrazu –
pro začátek

Krabat
*
asi se nepletu –
když se divím
naprosté přirozenosti
denně
se opakujících obrazů
pravdám
které udržují opravdovost
bez pestrobarevných záplat
cizích šatů
pravdám
uvolňujícím
proud řeky
a šum lesů
všude kolem mne
a světa –
asi se nepletu

volám
vytáčím se
ptám se
sama sebe
zda
mám odvahu
zvednout sluchátko

když tu nejsem
kdo tě probudí
s kým sdílíš starosti
komu čteš básně
při svíče
a hladíš vlasy
*
co asi dělá vítr
když nefouká

na veletrhu myšlenek
prodala jsem své
představy
o nekonečném vesmíru
*
tím
i on našel
svůj konec

Česko-lužický věstník vydává Společnost přátel Lužice, U Lužického semináře 90/13, 118 00 Praha 1 – Malá Strana, www.luzice.cz, luzice@luzice.cz, ročně v osmi číslech a dvou dvojčíslech nákladem 300 výtisků. Cena 30 Kč.
Redakční rada: vedoucí redaktorka Eliška Oberhelová, Michalovice 17, 412 01 Litoměřice, eliska.oberhelova@gmail.com; zástupce vedoucí redaktorky: Jan Zdichynec, zdichy.j@seznam.cz; členové: Zuzana Bláhová, Radek Čermák, Štefan Pilát. Sazba: Martina Lapišová.
Roční předplatné: ČR 300 Kč, zahraničí 20 € (hotově 15 €) bankovním převodem na účet Fio banka, a. s., 2900678633/2010.
Objednávky a stížnosti na nezasilání: Redakční rada ČLV, U Lužického semináře 90/13, 118 00 Praha 1 – Malá Strana, luzice@luzice.cz, tel. 728 581 822.
Rada se ne vždy ztotožňuje s názory a slohem pisatelů. Za pravdivost odpovídá autor. Nevyžádané rukopisy nevracíme.
MK ČR E 6880. ISSN 1212-0790.